

именительным, содержащие коррелят-местоимение; конструкции с несубъектными коррелятами; конструкции с некоррелятивным именительным при предикате; односоставные безличные конструкции. Специфика диалектных единиц определена сквозь призму литературных усноразговорных как кодифицированного эталона.

Ключевые слова: разговорная речь, диалектное высказывание, повествование, синтаксическая конструкция, коррелят.

Lytvynova N. B. Syntax of Dialectal Utterance in the Context of Co-influence of Folk and Literary Speech

The row of dialectal syntactic constructions-utterances, that after a structure, semantics and functioning express typology community with the corresponding constructions of literary speech, is considered in the article. These are constructions with prepositive nominative, containing a correlate-pronoun; constructions with unsubject correlates; constructions with uncorrelative nominative at a predicate; one-part impersonal constructions. The dialectal units' specificity is determined in the light of literary colloquial ones as codified standard.

Key words: colloquial speech, dialectal utterance, narration, syntax construction, correlate.

Стаття надійшла до редакції 27. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

I. Р. Романина (Львів)

УДК 811.161.2'2822

ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДІАЛЕКТНОГО СЛОВНИКА

Добір текстів, текстологічна проблематика, на нашу думку, тісно пов'язані з діалектною лексикографією та етнолінгвістичними студіями, у яких предметом дослідження є мовні елементи, їхня семантика та культурно-семіотичний простір. Зауважмо, що лексичні матеріали вміщені не лише в словниках, часто вони є частиною наукових видань, що репрезентують конкретний діалектний простір, зокрема представлені в збірниках діалектних текстів. Попри незаперечну цінність питальників та лінгвістичних атласів, особливе значення під час укладання лексикографічних праць мають саме діалектні тексти, адже в них відбито особливості семантики й граматики лексем, їх функціонування. Як зауважує П. Гриценко, у „діалектному тексті [...] виявляється реальне співвідношення структурних елементів говірки, їх синтагматичні зв'язки, квантитативні характеристики” [Гриценко 1996: 9], у них показано особливості лексичної сполучуваності та, що особливо важливо для укладача, оцінні, емоційно-експресивні характеристики лексем,

синонімічні, антонімічні чи гіпонімічні відношення, які розкриваються в діалектному тексті.

Контекст дає змогу залучити до реєстру словника лексеми, які входять до корпусу сучасної української мови, але в діалектному мовленні мають інше значення, відмінне від нормативного, адже в діалектному тексті „те, що становило окремий відтінок значення слова чи було потенційно присвоєне йому на основі іншого, близького йому вербалізованого класу, може імплікувати новий зміст, визначати взаємодію семантичних ознак, коригувати співвідношення периферії і ядра інтенціоналу контрольного слова” [Голянич 2008: 47].

Питальники, які традиційно слугували основою для укладання діалектних словників, не можуть передбачити всіх можливих лексем та їхніх значень, часто за „упізнаваною в літературному стандарті формою лексеми нерідко стоїть інше, невідоме за словниками значення, або інший відтінок чи ступінь узагальнення/деталізації семантики. На такі відмінності вказують насамперед контексти” [Гриценко 2011: 243].

Об’єктом дослідження є діалектні тексти наддністрянського говору, об’єднані спільною темою *чудо*. Зазначмо, що ці говірки не мають широкого лексикографічного представлення, обмежуючись „Наддністрянським регіональним словником” Г. Шила [Шило 2008], який репрезентує весь регіон, а також словником однієї говірки – с. Стриганці [Осташі 2010].

Мета статті – показати, що діалектний контекст дає змогу виявити значення слів, яких не фіксують дотеперішні дескриптивні студії та словники, обґрунтувати важливість залучення діалектних текстів до лексикографічних праць.

У записаних матеріалах із Наддністрянщини виявлено такі лексеми та сталі словосполучення, яких не фіксують словники з відповідного регіону, як:

гул’ати ‘танцювати’: *у нас ка’зали шо’ од’на сан’ітарка / во’на гул’ала і їйї спарал’їжу’вало / ў’церкв’і шо’ во’на гул’ала* (с. Унів Перемишлянського р-ну);

ва’лок ‘ривець’: *ту та’киї буў їак вам ка’зати/ ка’зали ва’лок/ а то та’киї р’їў/ найете р’ї’вец.* (с. Білий Камінь Золочівського р-ну);

фл’їщина зменш. від *фляшка* ‘пляшка’: *та і тої чо’ло’в’їк / кинуў фл’їш’чї’ну на / фіру.* (с. Бориничі Жидачівського р-ну);

за’сунути ‘зруйнувати’, ‘закрити’: *їак ў’з’али / були за’сунули / тоту / воду/ ту кер’ниц’у за’сунули/ а / пот’ім їа’киїс’ при’шоў хлоп’чина/ при’вели/ і в’ін ў’мив’а / тойу во’дичкойу/ / але ўже / було за’сунуто.* (с. Бориничі Жидачівського р-ну);

задер’є’їти ‘завмерти, стати нерухомо’;

заступити ‘завмерти, стати нерухомо’: *і заступ’їў/ задер’є’їў/ тої ду / него гу’вори/ тої ни / вид’їў/ тої д’ругий шо з ним/ бу в’ін ни / думаў про то/ а тої / думаў дум’ки в / него / були // а тої – та чо’го сто’їш та да’ваї / робимо* (с. Загірочко Жидачівського р-ну);

парка 'засіб для лікування гнійних ран (наривів)': *своїй бапки л'їчили/ прикладали/ то колис' були так'ї булки називали парка/ т'ї булки куп'али мо'локо парили і мучили тейї булки прикладали/ ду ноги* (с. Середкевичі Яворівського р-ну);

пом'їшалас'а 'збожеволіти, втратити ясність розуму': *то колис' казали/ дв'ї д'ївчин'ї і дв'ї д'ївчин'ї пасли худобу і їм Мат'їр Божя з'авилас'ї// о// то то нав'їт' моя двойур'їдна сестра була пом'їшалас'ї/ і гет во'зили їйї/ і стало лекше// а таже й'акус' таку мала/ но/ чуло'в'їк н'їшоу' у' арм'їю/ а у' хат'ї була б'їда/ д'їти ма'лен'к'ї/ і во'на с' того у'с'ого пом'їшалас'ї* (с. Смереків Жовківського р-ну);

зро'бити леїм 'здійняти галас', 'кричати': */ і ни мо'з'ли йїго до'п'їтати [...] і то'ди/ во'ни ўже зро'били леїм/ шо то ўже та'ке йе?/ і зак'рили йїго ў д'к'рем'її к'їм'натц'ї/ най'мен'ш'її/ і замурували д'вер'ї/ і в'їн/ н'їх'то не' знайе/ к'їко в'їн жиу' ко'ли в'їн не' жи'вїї* (с. Жуличі Золочівського р-ну);

ў короткій час 'дуже швидко, через невеликий часовий проміжок': *тої шу в'л'їау' по'нау' н'їт' поїїзд' зара ў короткій час// та'ким та'ка за'плата муси'бути/ бо' Бох з'гори палицїїу' бити ни'буду/ а Бох на ўсе маїе час* (с. Бориничі Жидачівського р-ну).

Особливий пласт лексики становлять слова, пов'язані з життям церкви, церковними святами, Божественними особами (Бог (Божє тіло, сила Божя), Ісус Христос, Прєсвята Богородиця), які є частовживаними в текстах про чуда і яких здебільшого не фіксують словники, укладені до часів проголошення незалежності України: *тої образ шо йе зарас/ шо тамка стоїт'/ то йе те'пер'їшн'її// а давн'її/ тої сп'равжн'її/ то була ф'їгура Мат'єр'ї Божойї/ во'на та'ка гарна була/ і ше н'їд но'гами ў нейї буу' зм'її// на зм'їюв'ї стої'яла* (с. Унів Перемишлянського р-ну); *ми ту ма'лен'к'ї/ то йе Божя сила/ ми ни маїем п'рава то рушити* (с. Бориничі Жидачівського р-ну).

Причїста Д'їва 'Прєсвята Богородиця': *коли йа мау' оп'їрацїїу' ў ш'їсди'с'ат' пї'ятому роц'ї/ і ми'н'ї на в'ласн'ї вочи прис'нилас'ї ўно'чи Причїста Д'їва/ йа їйї бачиу' ў рїзах так над'ї мноу' стої'яла/ і йа с'ї пробу'диу' на т'їм сн'ї/ бу йа мау' оп'їрацїїу' три го'дини н'їд нар'козом/ і йа жи'ву// прис'нилас'ї/ і говорила йа те'бе спас'ла/ над'ї мноу'* (с. Ліщини Жидачівського р-ну);

Зїлен'ї св'ата 'Свято Трійці; Зелені свята': *на весн'ї с'їйати мали// пер'єд Зїленими св'атами За'душина субота/ л'уди їдут до' церкви мо'литис'а/ за по'мерших/ а чуло'в'їк о'дин думау' чи їти с'їйати/ не знайу/ чи йач'м'їн' чи о'вес/ не знайу шчо/ чи їти до' церкви// а то було дес' коло ц'винтару// але' н'їшоу' с'їйати// ну і во'ни н'їшли// і йакрас с'їйали і в'їн по'бачиу' своїу маму/ йак була ўбрана йак по'мерша/ йак їшли л'уди с ц'винтару до' церкви// і заступїу' задерє'в'їу/ тої ду' него гу'вори/ тої ни вид'їу/ тої д'ругїї шо з ним/ бу в'їн ни думау' про то/ а тої думау' думки ў' него були// а тої – та чо'го*

сто'їш та да'ваї 'робимо/ а ти шчос' 'вид'їш/ – н'е/ – а йа 'вид'їш
'нав'їть' сво'їу 'маму// п'їзна'ї як 'вона 'була 'ўб'рана// о і 'їс'ол/ о та'к'е//

Зилена субота 'субота напередодні Свята Трійці': 'ї Зилену
с'уботу 'їе За'душна субота/ 'пере'д Зиленими с'в'атами/ і 'л'уди 'їдут ду
'церкви мо'литис'а за по'мерших (с. Загірочко Жидачівського р-ну);

За'душна субота 'субота напередодні Свята Трійці';

С'в'їта По'крова 'свято Покрови Пресвятої Богородиці';

про'цес'їя 'церковний молитовний похід';

п'разник 'день пам'яті святого, на честь якого названа церква': 'їе
та'ка ху'роба/ ху'л'ера// і 'л'уди 'дужи 'їми'рали// ну і 'л'уди ни з'нали шо
ру'бити// і ту'д'ї во'їни пу'ставили там на гу'р'ї/ ту'во кап'личку
пу'ставили там/ і наз'вали 'її'ї По'крова/ С'в'їта По'крова// і в'їт 'того
'часу/ 'л'уди за'ч'ели 'їже виздору'л'ати/ і ни' 'було' 'їже 'тойї б'їди// і
так в'їт 'того 'часу там 'їсе про'цес'їя 'їде// 'їак 'їест 'ї 'церк'ї/ той/
п'разник/ то 'їде про'цес'їя там аж на го'ру/ в'їтпра'л'айут там/ так/
в'їтп'рава там 'їе (м. Бібрка Перемишлянського р-ну);

плашч'ї'їниц'а (плашч'ї'їниц'а) 'ікона із зображенням померлого
Ісуса Христа, що використовується в богослужіннях у Страсну П'ятницю
та Велику Суботу': наз'ва'ї ту плашч'ї'їниц'у старо'давн'у шо 'її'ї не'
з'нати 'к'їл'ко' л'їт 'їже/ то с стар'их це'р'ко'ї/ наз'ва'ї о'їнучо'їу// і
те'їпер шо в'їн/ 'їж'їнка с'ї с'пила/ б'їда 'ї 'хат'ї/ і 'їже жи'т'а не' 'майе/
ну 'нашо ж ти о'їнучо'їу наз'ва'ї// то ж 'їе страш'не/ то 'їе св'а'тин'а
(с. Жуличі Золочівського р-ну).

Отже, діалектний текст – одне із джерел словника, яке дає змогу
окреслити його значення та виявити граматичні особливості.
Використання текстів відображає лексичний склад мови й у діахронному
(усталені компоненти значень; розвиток семантики), і в синхронному
аспектах (поява нових значень чи конотаційних елементів).

Ще один аспект взаємозв'язку „діалектний текст – словник”
полягає в характері подання матеріалу в лексикографічних працях.

Навіть найповніший словник не зможе відтворити говіркового
мовлення, репрезентуючи особливості матеріальної та духовної
культури, якщо тільки буде розкривати значення реєстрових слів.
Уважаємо, що навіть розгорнуте пояснення, яке представляє широкий
культурний контекст [Негрич 2008: 17], буде неповним без відповідної
розлогої цитати.

Дослідники говорів зазначають, що сучасний розвиток мовознавчої
науки, спрямованість на міждисциплінарність, розширення її меж
потребує словника, „який репрезентував би цілісно одну з етнічних груп
крізь призму його мовлення, крізь призму слова” [Хобзей, Ястремська
2008: 204]. Така наукова праця „цілісно представляла б сукупність
етнічних особливостей, водночас кожна словникова стаття розкривала б
конкретні поняття, часто вміщуючи достатньо великі контексти, які б
ілюстрували народні уявлення” [Там само]. С. Лендау наголошує на
важливості добору цитат, що є власне спонтанним мовленням, адже вони

містять „достатню кількість контекстів, що дають змогу усвідомити, що саме означають розглядувані слова та як саме їх вживають” [Лендау 2012: 200]. Їхній контекст висвітлює конкретний відтінок значення [Там само: 192]. Цю проблему порушують і польські дослідники, зокрема Г. Карась зазначає, що найважливішою частиною діалектного словника є характер його документації [Karaś 2011: 242], а також, що цитати (текстові гасла) повинні представляти „етнографічну інформацію, яка не входить у межі дефініції і яка б стосувалась культурного контексту” [Там само].

Такий підхід вважаємо виправданим, оскільки, з одного боку, це розширить коло читачів, зокрема нефілологів, а з іншого – поглибить лексикографічні студії, виходячи за межі лексико-семантичного рівня мови, адже діалектний текст (чи фрагмент тексту, мікротекст) як мовна ілюстрація дає змогу читачеві краще зрозуміти суть поняття, збагнути семантику слова та заглибитися в культурний мікросвіт носіїв говору.

Подальші дослідження в цьому напрямі є перспективними для розробки проблем семантики лексем і під час укладання словників наддністрянського говору.

Література

Голянич 2008 – Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія / Марія Голянич – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2008. – 296 с.; **Гриценко 1996** Гриценко П. Тексти як джерело дослідження чорнобильських говірок / Павло Гриценко // Говірки Чорнобильської зони : тексти / упоряд. : Гриценко П. Ю. та ін. – К. : Довіра, 1996. – С. 7 – 19; **Гриценко 2011** Гриценко П. „Слово поза словником”: реєстр словника як проблема сучасної тлумачної лексикографії / Павло Гриценко // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія / відп. ред. к. філол. н. І. С. Гнатюк. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2011. – С. 238 – 249; **Лендау 2012** – Лендау С. І. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії : пер. з англ. / С. І. Лендау. – К. : К.І.С., 2012. – 480 с.; **Негрич 2008** – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови / Микола Негрич. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – 224 с.; **Осташі 2010** – Осташ Р. Словник говірки села Стриганці Тисьменицького району Івано-Франківської області / Р. Осташ, Л. Осташ // Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 347 – 410; **Шило 2008** – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. – 288 с.; **Хобзей, Ястремська 2008** – Хобзей Н. Діалектний словник: автор та читач / Наталя Хобзей, Тетяна Ястремська // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії (до 100-річчя Миколи

Андрійовича Грицака). – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2008. – Вип. 12. – С. 203 – 205.; **Karaś 2011** – Karaś H. Polska leksykografia gwarowa / Halina Karaś. – Warszawa, 2011. – 432 s.

Романина І. Р. Текст як джерело діалектного словника

У статті окреслено проблеми взаємозв'язку діалектного тексту та лексикографічних праць. Здійснено спробу довести, що діалектний текст є важливим джерелом словника, яке дає змогу окреслити значення слова, його граматичні особливості. Зазначено, що використання текстів відображає лексичний склад мови й у діахронному, й у синхронному аспектах. Матеріалом для дослідження стали тексти про чуда з Наддністрянщини. Подано лексеми та сталі словосполучення, яких не фіксують словники з відповідного регіону. Порушено проблему залучення текстів як ілюстративного матеріалу до діалектних словників.

Ключові слова: наддністрянський говір, діалектний текст, діалектний словник.

Романына И. Р. Текст как источник диалектного словаря

Статья посвящена проблеме взаимосвязи диалектного текста и лексикографических работ. Обосновывается необходимость использования текстов для установления их семантики и грамматических особенностей. Указано, что использование текстов отражает лексический состав языка в диахронном и синхронном аспектах. Материалом исследования являются тексты надднестрянского говора о чудесах. Представлены лексемы, которые не фиксируют словари соответственного региона. Уделено внимание проблеме включения диалектных текстов как иллюстративного материала в диалектные словари.

Ключевые слова: надднестрянский говор, диалектный текст, диалектный словарь.

Romanyna I. R. Text as a Source of Dialectal Dictionary

This article deals with the analysis of problem of dialectal texts and lexicographical studies. Dialectal text gives an ability to trase the meaning and semantic of the word and its grammatical peculiarities. It was indicated that texts represents lexical compound of language in synchronic and diachronic aspects. The investigation materials were the texts about miracles from Naddnistriania region. Words, which are not fixed in dictionaries are presented. Special attention is given to the problem of including dialectal texts as a illustrative material in dialectal dictionaries.

Key words: naddnistriania dialect, text, dialect dictionary.

Стаття надійшла до редакції 08. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – к. філол. н., ст. наук. співроб. Ястремська Т. О.